
ACADEMIA OPEROSORUM·MDCXCIII
SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
SLOVENIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

GOGA

POZABLJENA POLOVICA 2

Portreti žensk 20. stoletja na Slovenskem

Zbrale in uredile
Alenka Šelih, Milica Antić Gaber, Tanja Rener in Marta Verginella

Vsebina

Alenka Šelih
6 **Predgovor**

Milica Antić Gaber
12 **Še vedno Pozabljene?! Dvajset let pozneje.**

Marta Verginella
26 **Od biografije do ženske genealogije**

34 **Portreti**

682 Časovnica pomembnih dogodkov
690 Abecedno kazalo po področjih
695 Abecedno kazalo sodelavcev
699 Svetovalke in svetovalci
700 Viri fotografij

Predgovor

Alenka Šelih

Knjigo *Pozabljena polovica 2* smo urednice in avtorice_ji pripravile_i devetnajst let po izidu prve – *Pozabljena polovica* (2007). V primerjavi z razdobjem osemdesetih let, kolikor je trajalo, da smo po izdaji prvega zbornika o ženskah v Sloveniji – to je bil zbornik Minke Govekar *Slovenska žena* (1926) – dobili naslednjo publikacijo, je teh devetnajst let relativno kratkih. Zamisel o tem, da bi bilo dobro in prav izdati nadaljevanje prve knjige P*ozabljena polovica*, je bila prisotna že ob dokončanju prve, saj smo se urednice zavedale, da mlajše skupine žensk, tistih, ki so imele lažji in boljši dostop do izobrazbe, poklica in javnega delovanja, v prvem zborniku nismo zajele. Misel o nadaljevanju se je zato tako rekoč ponujala sama od sebe.

Ker smo s tistimi članicami uredniškega odbora, ki so delovale na univerzi, ostale v stikih, sem jim v drugi polovici leta 2022 predlagala, da bi nadaljevale delo. Vse tri – Milica Antić Gaber, Tanja Rener in Marta Verginella – so se s predlogom strinjale in po začetni izmenjavi informacij smo ugotovile, da poznamo več raziskovalk, ki se ukvarjajo z različnimi vidiki zgodovine žensk in z delovanjem žensk v preteklosti. Zdelo se nam je smiselno, da svojo namero predstavimo tej skupini, dobimo njihovo mnenje o morebitnem projektu ter jih povabimo k sodelovanju. Tako smo skupino raziskovalk položaja in zgodovine žensk povabile na sestanek v zvezi s pripravo nove knjige o ženskah, »ki so pomembno prispevale k življenju v Sloveniji, k razvoju in napredku«. Ta prvi sestanek »širše raziskovalne skupine« smo pripravile konec novembra 2022 na Filozofski fakulteti UL. V tej skupini so bile: Ana Cergol Paradiž, Sindi Časar, Vesna Leskošek, Metka Mencin Čeplak, Manca G. Renko, Irena Selišnik, Urška Strle, Veronika Tašner, Petra Testen Koren, Mirjana Ule. Na tem sestanku smo razpravljale o temeljnih okvirih projekta: časovno obdobje, ki naj ga zajame, poklicne skupine, ki naj jih obsega, regionalna zastopanost, financiranje projekta. Članice te skupine so predstavljale veliko podporo projektu – v začetku so posredovale predloge žensk, ki naj bi bile predstavljene, in temeljne informacije o njih; kasneje pa so številne med njimi pripravile besedila o posameznih ženskah, katerih delo in življenje so poznale. Njihov prispevek k izvedbi projekta je bil izjemen, zato se jim urednice iskreno zahvaljujemo.

Obstoj te skupine raziskovalk je nakazal eno izmed razlik s položajem, kakršen je bil ob pripravi prve knjige: očitno je bilo, da se je v teh dvajsetih

letih področje raziskav »širokega polja delovanja žensk« razširilo in postalo močnejše. Poleg urednic se je namreč še kar nekaj raziskovalk ukvarjalo s posamičnimi vprašanji zgodovine žensk in raziskovalo bodisi življenje in delo posameznic bodisi določena področja delovanja, ki so jih opravljale predvsem ženske. Poleg tega, da se je povečalo število raziskovalk s tega področja, je bilo na voljo več gradiva in je bila dokumentacija, ki jo je bilo mogoče zbrati, bogatejša in boljša kot pri pripravi prve publikacije, saj je šlo za mlajše vire. Zato je bilo mogoče zbiranje dokumentarnega gradiva v večini primerov prepustiti avtoricam_jem. V proces zbiranja gradiv pa smo vključile tudi nekaj mlajših sodelavk, podiplomskih študentk. Tako so se projektu pridružile Mina Minca Hribar, Nika Gradišek in Julija Šuligoj. Vsem se zahvaljujemo za izkazano pomoč, še posebej Niki Gradišek, ki nam je pomagala ves čas izvajanja projekta pri različnih opravilih, pripravila pa je tudi časovni trak knjige.

Tudi iskanje potencialnih avtoric_jev se je precej razlikovalo od tega, kako smo to opravljale pri prvi knjigi. Tedaj smo se v precejšnji meri oprle na slovenske pisateljice, ki so nam bile takoj pripravljene pomagati. Tokrat pa je že obstajala skupina raziskovalk – poleg že omenjene skupine tudi več drugih, ki so delovale v različnih raziskovalnih ustanovah, na primer na ZRC SAZU, Inštitutu za novejšo zgodovino, Filozofski fakulteti, Fakulteti za socialno delo, Pedagoški fakulteti in Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Te smo zaprosile za pripravo posameznih besedil. A v preteklem skoraj dvajsetletnem obdobju so tudi raziskovalke na področju naravoslovnih ved objavile več publikacij in razstav o prebojnicah na njihovih področjih in tudi te smo povabile k sodelovanju. Vse to je kazalo na to, da je bila zgodovina žensk v preteklem skoraj dvajsetletnem obdobju v Sloveniji deležna večje pozornosti kot pred tem. Upamo si trditi, da je tudi *Pozabljena polovica* vsaj malo prispevala k temu povečanemu zanimanju.

Kar zadeva organizacijo dela pri projektu, smo urednice tudi tega – tako kot prvega – izvedle kot »prostovoljke«: tiste med nami, ki so zaposlene, poleg svojih rednih poklicnih obveznosti, tiste, ki smo upokojene, pa v svojem prostem času. Ob tem smo imele srečo, da nam je pri začetnih delih nevladna organizacija, društvo Vita activa, na našo prošnjo zagotovila opravljanje računovodskih opravil, za kar smo društvu in njegovi predsednici Tivi Vlaj zelo hvaležne. Potem ko smo, kmalu po začetku del pri izvajanju projekta, neuspešno skušale navezati stike za izdajo načrtovanega dela z eno naših osrednjih založb, smo naletele – tako kot pri prvi knjigi – na razumevanje in zanimanje za svoje delo pri manjši uspešni založbi – Založbi Goga iz Novega mesta. Ta je

v našem delu prepoznala njegovo vrednost in potencial in je bila pripravljena delo založiti. Delo z obema tehničnima urednicama, Heleno Zemljič in Majo Sušnik, je bilo zelo plodno, polno obojestranskega razumevanja položaja obeh strani. Založbi in obema urednicama se prisrčno zahvaljujemo tako za odločitev o sprejemu publikacije v njihov program kot za uspešno in razumevajoče sodelovanje.

Zahvalo pa z veseljem izrekam tudi drugim, ki so sodelovali pri izvedbi projekta. Moja prva zahvala gre urednicam, Milici Antić Gaber, Tanji Rener in Marti Verginella, s katerimi smo odlično sodelovale in dosegle cilj, ki smo si ga zastavile. Enaka zahvala gre avtoricam_jem, ki so bile_i pripravljene_i prispevati eno ali tudi več besedil za knjigo. Delo, kakršno je to, ki ga predajamo javnosti, zaradi svoje narave zahteva veliko število sodelujočih, od katerih vsak prispeva kamenček v mozaik, ki ga predstavlja celota knjige. In prav vsak kamenček v tem mozaiku je pomemben, prav vsak prispeva k njegovi končni vsebini in prepričljivosti.

Delo pri taki publikaciji, kot je ta, ki jo predajamo javnosti, zahteva sodelovanje velikega števila ljudi. Drobne, a zelo dragocene informacije smo prejele od številnih posameznic_kov; mnogi so nam pomagali z nasveti, s svojim poznavanjem katere od predstavljenih posameznic ali s poznavanjem strokovnjakinj_ov, ki bi lahko bile_i avtorice_ji, s poznavanjem kakšnega dragocenega gradiva in drugimi podobnimi znanji. Število teh, ki so nam pomagale_i, je bilo veliko; med njimi se želimo zahvaliti zlasti: Nataši Gaber-Sivka, Teji Hvala, Janezu Lombergarju, Sonji Lokar, Milojki Magajne, Jovani Mihajlović Trbovc, Vesni Mikolič, Rajku Pirnatu, Mateji Sedmak, Tonetu Smoleju, Mariji Terpin-Mlinar, Lei Vrečko, Maji Vunšek, Pavlu Zgaga, Ani Zidanšek in kolektivu Pozabljena polovica Novega mesta.

Posebno zahvalo smo dolžne tudi številčni skupini strokovnjakinj_ov, ki so posamezne portrete strokovno pregledale_i. Opravile_i so pomembno delo in pri tem uporabile_i predvsem svoje strokovno znanje. Naša iskrena zahvala gre tudi recenzentoma celotne knjige, akad. prof. dr. Renati Salecl in prof. dr. Romanu Kuharju, ki sta se bila pripravljena prebiti skozi celotno besedilo in ga strokovno ovrednotiti.

Na koncu pa se zahvaljujemo tudi institucijam, ki so pokazale zanimanje za naše delo in ga tudi materialno podprle. V prvi vrsti velja med njimi navesti Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, ki je podporo izrazila na dva načina. I. razred SAZU za zgodovinske in družbene vede je publikacijo sprejel v svojo redno zbirko *Razprave/Dissertationes*, za kar se članicam in članom

razreda iskreno zahvaljujemo. Prav posebej pa se zahvaljujemo predsedstvu SAZU, da je sprejelo sozaložništvo pri izdaji zbornika. Tako predsedstvu kot tedanjemu predsedniku SAZU, akad. Petru Štihu, se zahvaljujemo tudi za širokogrudno finančno podporo, ki je zborniku v veliki meri pomagala do natisa in izida. Enako zahvalo izrekamo tudi Javni agenciji za knjigo, ki je s podporo Založbi Goga bistveno pripomogla k izidu knjige.

Za podporo se zahvaljujemo Mestni občini Ljubljana in podjetju Prenova gradbenik, d. o. o., ki sta pokazala zanimanje za naš projekt in ga podprla.

Ljubljana, julij 2026

Alenka Šelih, v imenu urednic
Milice Antić Gaber, Tanje Rener in Marte Verginella

Še vedno Pozabljene?! Dvajset let pozneje.

Milica Antić Gaber

Knjiga, ki pred bralke in bralce prinaša 128 novih portretov žensk iz naše zgodovine, izhaja skoraj dve desetletji po prvi izdaji knjige *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. st.* Dve desetletji je hkrati dolgo in kratko obdobje – dovolj dolgo, da lahko ocenimo družbene spremembe, in dovolj kratko, da so številna vprašanja še vedno tu. Zato se upravičeno sprašujemo: kaj se je v tem času spremenilo v položaju žensk v družbi? So ženske dosegle enakost ali pa številni izzivi ostajajo nerešeni? So prizadevanja ženskih in feminističnih društev, organizacij in gibanj postala preveč radikalna, kot jim očitajo nekateri kritiki, ali pa se še vedno soočamo z ovirami, ki preprečujejo polno uresničevanje enakopravnosti in doseganje enakosti? In ne nazadnje: ali se družba pri uveljavljanju pravic žensk premika naprej ali pa, po znanem leninovskem reku, vsakemu koraku naprej sledita dva koraka nazaj? Ta vprašanja so nas spremljala tudi pri nastajanju pričujoče knjige in predstavljajo pomemben okvir za razumevanje zgodb žensk, ki jih predstavljamo na naslednjih straneh.

Enakost spolov v Sloveniji:
med institucionalnim napredkom in vztrajanjem neenakosti

V zadnjih dveh desetletjih je Slovenija na področju enakosti spolov dosegla pomemben napredek, čeprav ta ni bil linearen. Pomemben korak je predstavljala institucionalizacija politik enakosti spolov. Načelo enakosti spolov je postopoma postalo del razvojnih strategij in javnih politik. Med najvidnejšimi dosežki je povečanje politične zastopanosti žensk, k čemur so pomembno prispevale spolne kvote na lokalni, nacionalni in evropski ravni. Delež žensk v Državnem zboru se je od približno 13 odstotkov pred uvedbo kvot povečal na več kot tretjino, simbolni pomen pa ima tudi izvolitev prve predsednice Državnega zbora in prve predsednice države leta 2022.

Slovenija ostaja ena izmed držav z najvišjo stopnjo zaposlenosti žensk v EU. K temu prispevajo razvita mreža javnih vrtcev, sistem starševskih pravic in razmeroma nizka stopnja dela s krajšim delovnim časom. Ženske imajo tudi visoko raven izobrazbe in danes med mlajšimi generacijami v povprečju dosegajo višjo stopnjo formalne izobrazbe kot moški. Pomemben napredek je bil dosežen tudi pri vključevanju očetov v skrb za otroke ter pri

reproduktivnih pravicah, saj je bila po odločbi Ustavnega sodišča leta 2024 oploditev z biomedicinsko pomočjo omogočena tudi samskim ženskam in ženskam v istospolnih zvezah.

Kljub dosežkom pa ostajajo številne strukturne neenakosti. Najizrazitejša je neenaka delitev neplačanega skrbstvenega in gospodinjskega dela, ki ga še vedno pretežno opravljajo ženske. Ženske ostajajo podzastopane na najvišjih vodstvenih položajih v gospodarstvu, znanosti, univerzah in politiki. Čeprav je plačna vrzel med spoloma med najnižjimi v EU, se neenakosti pogosto kažejo v spolni segregaciji trga dela in omejenem dostopu žensk do položajev odločanja.

Pomemben izziv ostaja tudi nasilje nad ženskami, ki ga doživljajo ženske v vseh obdobjih njihovega življenja in na vseh ravneh in različnih okoljih njihovega delovanja: od spolnega nadlegovanja, nasilja v intimnopartnerskih odnosih, različnih oblik nadlegovanja žensk na delovnem mestu do spletnega nasilja. Ob večji prisotnosti in vidnosti žensk v politiki in javnem življenju se je okrepil tudi seksističen in mizogin javni diskurz. To je posebej očitno na družbenih omrežjih, kjer so predvsem političarke in novinarke zaradi anonimnosti komentiranja pogosto izpostavljene osebnim diskreditacijam, spolno zaznamovanim napadom in sovražnemu govoru.

Če je bilo obdobje do približno leta 2010 zaznamovano predvsem s širjenjem politik enakosti spolov, ga je v naslednjih letih spremljala tudi organizirana reakcija proti njim. Opažamo lahko krepitev anti-gender gibanj, ki nasprotujejo reproduktivnim pravicam, feminizmu, študijam spolov in pravicam LGBTQ+ oseb. Hkrati raziskave ne samo pri nas, ampak tudi v številnih evropskih državah zaznavajo večjo naklonjenost tradicionalnim spolnim vlogam med delom mladih moških ter širjenje protifeminističnih vsebin v digitalnem prostoru.

Slovenija je torej v zadnjih dvajsetih letih dosegla pomemben napredek v zakonodaji, izobraževanju, zaposlovanju in politični participaciji žensk. Vendar pa ostajajo razmerja moči v zasebni sferi, nasilje nad ženskami, dostop do položajev odločanja področja, kjer so spremembe počasnejše. In če je bilo v devetdesetih letih osrednje vprašanje, kako narediti korak naprej v smeri enakosti spolov, se danes vse pogosteje soočamo tudi z vprašanjem, kako ohraniti že dosežene standarde enakosti pred političnimi in kulturnimi pritiski, ki jih postavljajo pod vprašaj. Vse bolj namreč postaja očitno dejstvo, da v Sloveniji ne gre več zgolj za vprašanje nadaljnjega širjenja pravic, temveč tudi – in morda predvsem – za vprašanje njihovega demokratičnega ohranjanja ter zaščite

pred vse močnejšimi izključujočimi in retradicionalizacijskimi pritiski. To velja tudi za ohranjanje zgodovinskega spomina o dosežkih in uspehih žensk, ki jih sicer lahko hitro doleti družbena amnezija.

Odpiranje prostora za zgodovinjenje žensk

Čas med izidom prve in druge knjige *Pozabljena polovica* je zaznamoval pomemben premik v raziskovanju in javnem predstavljanju zgodovine žensk v Sloveniji. Če je bil eden temeljnih ciljev prve knjige opozoriti na sistematično odsotnost žensk iz zgodovinskega spomina, danes lahko ugotavljamo, da je odprla prostor številnim novim raziskavam, publikacijam in javnim pobudam. Zgodovina žensk ni več omejena na posamezne akademske raziskave, temveč postaja prepoznano raziskovalno polje in področje kulturne produkcije.

Ta razvoj lahko razumemo skozi več med seboj povezanih pristopov. Prvi je nadaljevanje raziskovalnega dela, ki skozi biografske zbirke vrača v zgodovinski spomin posameznice, prezrte v prevladujočih zgodovinskih pripovedih. V ta okvir sodita publikaciji, kot so *Nepozabne* (2020) in *Naše znanstvenice* (2023). Čeprav sta nastali z različnimi cilji in za različno občinstvo, ju povezuje skupno prizadevanje: pokazati, da so ženske pomembno soustvarjale našo družbo, znanost, kulturo in javno življenje, vendar njihovi dosežki pogosto niso postali del kolektivnega spomina.

Drugi pomemben premik predstavlja odmik od klasične biografske pripovedi k umeščanju žensk v prostor in lokalno zgodovino. Knjiga *Po svoji poti: izlet v prezrto zgodovino žensk* (2021), projekt *Pozabljena polovica Novega mesta* in *Feministična tura po Ljubljani* kažejo, da zgodovina žensk ni vezana le na arhive in knjige. Postaja del mestnega prostora, sprehodov, zemljevidov, spominskih obeležij in kulturnega turizma. Ženske se tako simbolno vračajo tja, kjer so živele, delale, ustvarjale in spreminjale družbo, čeprav je njihova navzočnost iz javnega spomina pogosto izginila.

Tretji razvojni premik je popularizacija zgodovine žensk. Vse več projektov presega akademske okvire in nagovarja širšo javnost, zlasti mlajše generacije (npr. *Pogumne punce*). Ilustrirane biografije, razstave, spletne platforme, javni dogodki in pedagoška gradiva omogočajo, da zgodovina žensk postaja del vsakdanjega kulturnega prostora. S tem se spreminja tudi razumevanje zgodovine same: ne kot zaključene pripovedi o velikih dogodkih in velikih možeh, temveč kot odprtega procesa, v katerem vedno znova odkrivamo prezrte glasove in nezabeležene izkušnje.

Portreti

41 **Sestra Leopoldina Hoppe**
(1833–1918)
Dejan Vončina

46 **Adelma von Vay**
(1840–1925)
Aleksandra Boldin

51 **Josipina Šumi**
(1841–1917)
Irena Selišnik

56 **Lea Fatur**
(1865–1943)
Sara Vukotić

61 **Milka Mankoč**
(1866–1954)
Katja Mihurko

66 **Ada Kristan**
(1873–1925)
Katja Mihurko

71 **Henrika Šantel**
(1874–1940)
Barbara Savenc

76 **Ljudmila Poljanec**
(1874–1948)
Irena Novak Popov

81 **Evgenija Šumi**
(1875–1936)
Irena Selišnik

86 **Helena Ulrich Bretl Naglas**
(1876–1960)
Irena Selišnik

91 **Terezija Mostler**
(1881–1961)
Sonja Bezjak

95 **Klara Kukovec**
(1883–1979)
Mojca Horvat

101 **Ana Štěrba - Böhm**
(1885–1936)
Vesna Leskovšek

106 **Ana (Anica) Lebar**
(1887–1951)
Irena Selišnik

110 **Antonija Kulčar Prut – Tonka**
(1887–1971)
Marija Skočir

115 **Amalija Šimec**
(1893–1960)
Katarina Keber

121 **Jela Repič - Watzke**
(1893–1973)
Marija Skočir

126 **Antonija Javornik**
/ Natalija Bjelajac
(1893–1974)
Vid Kmetič

131 **Vera Albreht**
(1895–1971)
Jožica Jožef Beg

137 **Filomena Permoser**
(1899–1968)
Jaša Drnovšek

141 **Milka Badjura**
(1902–1992)
Majda Širca

147 **Marija Bernetič**
(1902–1993)
Marta Verginella

152 **Fanica Obid**
(1903–1940)
Marta Verginella

157 **Marta Blinc**
(1904–2000)
Nada Kraševec

162 **Milena Mohorič**
(1905–1972)
Manca G. Renko

167 **Mara Samsa**
(1906–1959)
Marta Verginella

172 **Gelč Jontes**
(1906–1973)
Katja Mihurko

177 **Ljudmila Dolar Mantuani**
(1906–1988)
Mihael Brenčič

182 **Sonja Lapajne Oblak**
(1906–1993)
Barbara Vodopivec

187 **Marta Slapar**
(1907–1973)
Natalija Zanoški, Marjeta Bregar

192 **Dušana Šantel Kanoni**
(1908–1988)
Metka Mencin

197 **Neža Jarnovič**
(1908–1997)
Marjeta Berkopec

202 **Dr. Iva Šegula**
(1909–1991)
Slavko Gaber, Veronika Tašner

207 **Gizela Šuklje**
(1909–1994)
Manca G. Renko

212 **Mara Kralj**
(1909–2010)
Barbara Savenc

217 **Ljubka Šorli**
(1910–1993)
Barbara Šatej

222 **Jadviga Golež – Špela**
(1911–1944)
Mateja Ratej

227 **Sonja Mašera**
(1911–2005)
Marta Verginella

231 **Kristina Brenk**
(1911–2009)
Manca G. Renko

235 **Angela Ocepek**
(1912–1959)
Vesna Leskovšek

240 **Erna Muser**
(1912–1991)
Isidora Grubački

245 **Silvira Tomasini**
(1913–1942)
Irena Mavrič Žižek

250 **Vera Brnčić**
(1913–1977)
Aleksandra Derganc

255 **Marija Jančar**
(1913–1991)
Darja Zaviršek

260 **Jelka Vesenjak - Hirjan**
(1913–1992)
Valerija Tkalec

264 **Katja Delak**
(1914–1991)
Andreja Kopač

269 **Jelica Helena Zoe Vazzaz**
(1914–2007)
Sara Rožman

274 **Marija Vogelnik**
(1914–2008)
Rok Vevar

279 **Herta Haas**
(1914–2010)
Majda Širca

284 **Nika Arko**
(1914–2016)
Darja Zaviršek

288 **Cita Potokar**
(1915–1993)
Tatjana Pregl Kobe

293 **Pavla Jerina Lah**
(1916–2007)
Tanja Petrović

298 **Radojka Vrančič**
(1916–2009)
Helena Koder

303 **Katja Vodopivec**
(1917–2012)
Alenka Šelih

308 **Vilma Pirkovič**
(1918–1996)
Ivana Milinković, Maja Žunič Fabjančič

313 **Vida Ribnikar**
(1918–2008)
Alenka Verdinek

318 **Zora Janžekovič**
(1918–2015)
Veronika Tašner

323 **Miroslava (Mira) Pridgar**
(1919–2005)
Marjeta Berkopec

328 **Alenka Gerlovič**
(1919–2010)
Oži Lorber

333 **Zora Rupena – Katja**
(1920–1945)
Jožica Jožef Beg

338 **Helena Puhar**
(1920–1968)
Ana Cergol

343 **Vida Jelena Lasič**
(1920–1997)
Zoran Medved

348 **Bazilija Pregelj**
(1920–2009)
Ana Cergol Paradiž

353 **Marta Ivanšek**
(1920–2009)
Ajda Bračič

358 **Živa Kraigher**
(1920–2011)
Andreja Kopač

363 **Vilma Bukovec Kambič**
(1920–2016)
Mojca Šorn

368 **Milena Gröblacher**
(1921–1997)
Vida Obid, Helena Verdel

373 **Snegulka Detoni**
(1921–2016)
Nada Kraševec, Maja Remškar

378 **Balbina Battelino Baranovič**
(1921–2015)
Primož Jesenko

384 **Zora Konjajev**
(1921–2020)
Ana Cergol Paradiž

389 **Ela Peroci**
(1922–2001)
Ljubica Marjanovič Umek

394 **Marjeta Vasič**
(1922–2005)
Klavdija Kotar

398 **Mara Bešter**
(1922–2010)
Metka Mencin

403 **Jelica Žuža**
(1922–2014)
Alenka Domjan

408 **Božena Pelikan**
(1922–2016)
Vesna Leskošek

413 **Vida Rudolf**
(1922–2020)
Ljubica Marjanovič Umek

418 **Štefka Cobelj**
(1923–1989)
Mira Petrovič

423 **Roža Piščanec**
(1923–2006)
Tatjana Pregl Kobe

428 **Rapa Šuklje**
(1923–2013)
Alenka Šelih

433 **Jolanka Kuhar - Mevželj**
(1923–2014)
Rado Brezovar

438 **Helena Sočič**
(1923–2017)
Nada Kraševec

443 **Štefka Drolc**
(1923–2018)
Tone Partljič

448 **Duša Počkaj**
(1924–1982)
Majda Širca

454 **Olga Ratej**
(1924–1996)
Petra Pogorevc

459 **Ada Škerl**
(1924–2009)
Nina Dragičević

464 **Milica Bergant**
(1924–2013)
Mojca Kovač Šebart, Andreja Hočevar

469 **Ondina Otta Klasinc**
(1924–2016)
Lia Lola V. Kotnik

474 **Carmen Jež Gala**
(1925–1965)
Barbara Vodopivec

479 **Vida Gerbec**
(1925–2010)
Tomaž Pavlin

484 **Vera Gregorič**
(1925–2011)
prof. dr. Katarina Čufar

489 **Vera Zupančič**
(1925–2016)
Milica Antić Gaber

493 **Milica Detoni**
(1926–1961)
Bogo Zupančič

497 **Nadja Fajdiga**
(1926–1989)
Sara Rožman

501 **Mira Kejžar**
(1926–2002)
Anka Pintar

506 **Alenka Glazer**
(1926–2020)
Majda Potrata

511 **Aleksandra Kornhauser Frazer**
(1926–2020)
Mirjana Nastran Ule

516 **Jelka Grbec**
(1927–1996)
Marta Verginella

521 **Tinca Stegovec**
(1927–2019)
Breda Škrjanec

526 **Marlenka Stupica**
(1927–2022) in
Marija Lucija Stupica
(1950–2002)
Majda Širca

535 **Breda Pogorelec**
(1928–2006)
Vesna Mikolič

541 **Melita Vovk**
(1928–2020)
Vesna Leskošek

546 **Katja Boh**
(1929–2008)
Tanja Rener

551 **Milica Ozbič**
(1929–2014)
Milica Antić Gaber

556 **Ela Zupančič**
(1929–2016)
Darja Zaviršek

561 **Marija Bevčar Bernik**
(1929–2016)
Mirjam Milharčič Hladnik

566 **Lidija Andolšek - Jeras**
(1929–2003)
Urška Strle, Petra Testen Koren

572 **Majolka Šuklje**
(1929–1997)
Petra Pogorevc

577 **Janja Lap**
(1929–2004)
Špela Šubic, Barbara Predan

583 **Lidija Osterc**
(1929–2006)
Nuša Podgornik

588 **Majda Potokar**
(1930–2001)
Majda Širca

594 **Mira Sardoč**
(1930–2008)
Alen Jelen

600 **Cvetka Klančnik - Belin**
(1931–1977)
Sara Rožman

605 **Adriana Maraž**
(1931–2015)
Breda Škrjanec

610 **Iva Zupančič**
(1931–2017)
Petra Pogorevc

615 **Nedeljka Pirjevec**
(1932–2003)
Irena Novak Popov

620 **Marija Oblak Čarni**
(1932–2020)
Urška Strle

626 **Aleksa Cimerman**
(1933–2017)
Nada Kraševec

632 **Helga Glušič**
(1934–2014)
Ema Premk Bogataj

637 **Alja Tkačev**
(1934–1991)
Petra Pogorevc

642 **Lojzka Bratuž**
(1934 –2019)
Urška Strle

647 **Marjana Deržaj**
(1936–2005)
Metka Mencin

652 **Nada Gogala**
roj. Mervič (1937–2013)
Franc Pohleven

658 **Milena Muhič**
(1937–2014)
Tone Partljič

662 **Draga Stamejčič - Pokovec**
(1937–2015)
Sara Rožman

666 **Majda Sepe**
(1937–2006)
Mojca Menart

672 **Ksenija Hribar**
(1938–1999)
Rok Vevar

677 **Mária Pozsonec**
(1940–2017)
Sindi Časar

Sestra Leopoldina Hoppe
(izg. Hópe) (1833–1918)

Dolgoletna predstojnica sester usmiljenk v Deželni bolnišnici v Ljubljani, voditeljica številnih dobrodelnih projektov, soustanoviteljica sanatorija Leonišče

Sestra Leopoldina Hoppe je bila 50 let predstojnica hčera krščanske ljubezni oziroma sester usmiljenk v Deželni bolnišnici v Ljubljani. Družba hčera krščanske ljubezni je nastala v 17. stoletju v Franciji, a se je kmalu razširila preko njenih meja. Sv. Vincencij Pavelski in sv. Ludovika de Marillac sta jo ustanovila z namenom, da bi služila najbolj potrebnim in ubogim. Danes Družba deluje po vseh celinah sveta.

Sestra Leopoldina Hoppe je v Ljubljani delovala tudi v številnih drugih socialnih in zdravstvenih ustanovah: Hiralnici, Otroški bolnišnici, Dekliški sirotišnici Lichtenthurn, Dekliškem zavetišču, Deželni umobolnici na Studencu itn. Bila je velika dobrotnica sirot, dečkov in deklic, dijakinj in dijakov, onemoglih, ostarelih, zapuščenih in obubožanih. Vodila je vrsto dobrodelnih projektov, ki so Ljubljano bogatili s prepotrebnimi socialnimi ustanovami. Njena usmiljenost in dobrota nista poznali meja. Podjetna je bila pri zbiranju sredstev, s svojim delom je postala tako priljubljena, da je pridobila številne dobrotnike, ki so podpirali njene socialne projekte, prav tako je organizirala številne srečelove in sredstva namenjala dobrodelnim dejavnostim. Tudi svojo dediščino je v celoti namenila ubogim in pomoči potrebnim. S svojo nadarjenostjo pri pridobivanju sredstev je po besedah ljubljanskega knezoškofa dr. Janeza Zlatousta Pogačarja pri sodobnikih povzročala tudi močno zavist, saj je v kratkem obdobju izredno razširila delovanje usmiljenk v ljubljanski škofiji, pri čemer še danes ni povsem znano, od kod je pridobila toliko sredstev

za številne projekte. Lahko rečemo, da je vse to zmogla tudi zato, ker je srčno vzljubila slovenski narod.

Prve sestre usmiljenke so iz Gradca prišle v Maribor že leta 1843, v Ljubljano pa jih je leta 1852 pripeljala vizitatorica graških usmiljenk sestra Leopoldina Brandis. Sestre so stregle ostarelim in bolnim v Mestni ubožnici na Karlovški cesti, obiskovale uboge po domovih in poučevale kaznjenke v Prisilni delavnici na Poljanskem nasipu. Leta 1855 so prevzele ljubljansko bolnišnično nego, ki so jo med leti 1786–1811 opravljali usmiljeni bratje iz Trsta. V tedanji provinci avstrijskega cesarstva so hčeram krščanske ljubezni rekli kar usmiljene sestre in ta izraz se je prijel tudi sester na slovenskih tleh in kot usmiljenke jih poznamo še danes.

Jedrt Marijana Hoppe se je rodila 24. avgusta 1833 v družini veleposestnika v Eickelbornu na Vestfalskem v Nemčiji, po rodu je bila Prusinja. V družbi treh polbratov je preživljala zelo srečno mladost. Bila je ljubljenka svojega očeta, ki je bil zelo spoštovan in dober katoličan. Bil je izredno redoljuben in dober gospodar. Že od malega jo je jemal s sabo na obhode po velikem posestvu in jo seznanjal z njegovim upravljanjem. Spodbujal jo je, da se je že zgodaj udeleževala domačih gospodinjskih in gospodarskih del, in sicer deloma zato, da bi se utrdila, deloma pa, da bi se izučila za vodenje velikega gospodarstva; hkrati jo je vzgajal v krščanskem duhu. Pridobljeno znanje in rahločutna duhovnost sta ji pozneje omogočila uspešno organizacijsko delo pri opravljanju različnih dobrih del za splošno dobro.

Maja 1854 je zapustila očetovo hišo in v Kölnu začela postulat, tj. poskusno dobo pri sestrah usmiljenkah, nato pa v Gradcu v Avstriji vstopila v noviciat Družbe hčera krščanske ljubezni. Pri preobleki so ji dali ime Leopoldina. Leta 1855 je začela delati v edini takratni Ženski kaznilnici na Moravskem, in sicer v gradu Žerotín v kraju Valašské Meziříčí, kjer je bilo hkrati zaprtih okoli 400 kaznjenk. Prav tu je v težkih pogojih s svojim znanjem in trdim in neutrudnim delom izboljšala pogoje življenja v kaznilnici. Z vzdrževanjem discipline in zaposlitvijo kaznjenk ter prijaznim odnosom do drugih sester je postala 1868 namestnica predstojnice. Uredila je vrt ob graščini in hišo ter izvedla regulacijo poplavne reke Bečva ob kaznilnici. Njeno uspešno in požrtvovalno delo so opazili predstojniki, tako da so jo po 12 letih dela na Moravskem leta 1968 premestili v Deželno bolnišnico v Ljubljano, ki je bila v nekdanjem avguštinskem samostanu na Dunajski cesti.

Sestra Leopoldina Hoppe je delala v bolnišnici celih 50 let, od leta 1868 do leta 1918. Že leta 1855 je Deželni zbor izročil Deželno bolnišnico v upravljanje

sestram usmiljenkam, ki so skrbele tako za nego bolnikov kot za vso oskrbo bolnišnice. Prva leta so jih pestile težave z upravljanjem. Med bolnišničnimi upravitelji in sestrami je žal prihajalo do številnih nesoglasij. Razmere je postopoma uredila vsestransko nadarjena sestra Leopoldina Hoppe. Prav pod njenim vodstvom se je delovanje usmiljenk močno razširilo.

Najprej je bila namestnica predstojnice in nato od 24. septembra 1868 hišna predstojnica. Nadzorovala in spremljala je delo v bolnišnici. Odlikovalo jo je modro, nesebično in dejavno vodenje. Večkrat je imela tudi težave. Uradniki in zdravniki ji niso bili vedno naklonjeni, a ji je kljub temu s predanostjo uspelo preskrbeti tako velik zavod s prehrano in vso potrebno opremo. Z njeno pomočjo je Deželna bolnišnica kmalu postala zelo ugledna. Sestra Leopoldina Hoppe je celo življenje vzgajala mlade sestre. Morale so natančno izpolnjevati pravila, biti poslušne, ponižne in preproste. S sestrami se je pogovarjala v pogovorni slovenščini, čeprav je bil v času avstro-ogrske monarhije uradno v rabi nemški jezik. Sestram je dajala kratka in jedrnata navodila, zato je na videz delovala strogo, čeprav se je za svoje sosestre večkrat zavzemala in jih spodbujala pri delu. Novoustanovljene zavode, ki so navedeni v nadaljevanju, je sprva vodila kar sama kot nekakšne podružnice Deželne bolnišnice. Oskrbovala jih je finančno in gospodarsko. Navadno je za nadzorstvo postavila prvo sestro, ki je skrbela za delo in opravke. Ko je zavod postal trden in se je začel razvijati, je dobil svojo predstojnico, ki ji je sestra Leopoldina Hoppe ostala zvesta svetovalka in modra vodnica. Pod njenim vodstvom in z njeno pomočjo je bila zgrajena večina velikih in pomembnih zavodov: v Ljubljani Hiralnica sv. Jožefa z zavetiščem za revne dijake, Lichtenthurnov vzgojni zavod in Marijin dom, potem Marijin dom v Kočevju, Hiralnica sv. Antona v Idriji, Kranjska deželna blaznica Studenec. Leta 1905 je ustanovila zasebni pogrebni zavod s koncesijo Concordia, ki je posloval do leta 1927. Pogrebne storitve so tako postale bistveno cenejše in omogočeno je bilo brezplačno pokopavanje revežev. Pomagala je pri zbiranju sredstev in vodila gradnjo cerkve Srca Jezusovega in Misijonske hiše na Taboru v Ljubljani. Sodelovala je pri nastanku prve Vincencijeve konference in ustanovitvi Društva gospa krščanske ljubezni ter Jožefinišča (zavoda za varstvo deklet). Sodelovala je pri gradnji nove bolnišnice na Zaloški cesti. Prav tako je zaslužna za ureditev Umobolnice na Poljanskem nasipu.

Predvsem pa je pomembna njena vloga pri vzpostavitvi sodobne zdravstvene ustanove – Leonišča. Leta 1893 je podjetna sestra Leopoldina Hoppe na škofijskem posestvu na Vodmatu v ta namen kupila travnik. Družba

usmiljenih sester je v sodelovanju s stavbenikom Simonom Treom še isto leto začela graditi prvo moderno zasebno zdravstveno ustanovo. Poslopje je bilo zgrajeno avgusta naslednje leto in so ga na predlog ljubljanskega knezoškofa dr. Jakoba Missie poimenovali po tedanjem papežu Leonu XIII. – Leoninum oziroma Sanatorij Leonišče. V zavodu je bilo 39 bolniških postelj, v njem pa je delalo 35 usmiljenk, ki so skrbele za bolnike in opravljale druga dela. Sanatorij je bil sprva namenjen zdravljenju usmiljenih sester ter bolnih in onemoglih duhovnikov, saj je škofijski ordinariat prispeval denar za drugo nadstropje. A že kmalu po odprtju so v Leonišče začeli sprejemati tudi druge bolnike. Tako je Trgovsko bolniško in podporno društvo za svoje bolne člane v prvem nadstropju najelo tri sobe, kirurgu v deželni bolnici dr. Edu Šlajmerju pa so sestre v pritličju odstopile več prostorov, v katerih je imel operacijsko sobo in tri sobe za zasebne bolnike. Dr. Šlajmer je leta 1901 postal ravnatelj Leonišča in tu delal do konca prve svetovne vojne, med katero so pod okriljem Rdečega križa zdravili ranjene vojake. Te je kot zdravnik operiral prav dr. Šlajmer, po katerem se imenuje ulica, v kateri še danes stoji omenjena stavba. Sanatorij Leonišče je imel tako dober sloves, da so vanj na zdravljenje prihajali člani jugoslovanske kraljeve družine in druge pomembne osebnosti, npr. pisateljica Zofka Kveder in slikarka Ivana Kobilca.

Sestra Leopoldina Hoppe je bila tesna sodelavka matere Leopoldine Brandis, ki je usmiljenke iz Pariza pripeljala na avstrijska tla in je v veliki meri pripomogla, da so skupaj z lazaristi v Sloveniji lahko tako široko zastavile svoje delo v korist ubogih. Navsezadnje ju je povezovalo tudi sestrsko ime Leopoldina. Leta 1878 je sestra Leopoldina Hoppe v Ljubljani pomagala vizitatorici sestri Leopoldini Brandis ustanoviti družbo Bolniških sester. Usmiljenke so jih vzgajale in učile nege bolnikov ter jih tako pripravile za delo v bolnišnicah, zlasti pa za pomoč bolnim na njihovih domovih. Bolniške sestre so se leta 1926 osamosvojile in se poimenovale Družba Marijinih sester čudodelne svetinje. Leta 1900 jim je sestra Hoppe na željo matere Brandis zgradila Dom – Vincentinum ob Hiralnici sv. Jožefa, ki so ga odprli 15. oktobra 1900.

Leta 1904 so pod njenim vodstvom na Slomškovi ulici v Ljubljani začeli graditi Marijin dom, v katerem so začeli izvajati pripravljalno semenišče (noviciat) za slovenske usmiljenke, ki naj bi se odcepile od Graške province. Leta 1906 so k stavbi dozidali prizidek, leta 1913 pa k obstoječima stavbama še oddelek za umobolne. Sredstva za slednjo gradnjo je dal deželni zbor.

Jasno je, da je bila Družba hčera krščanske ljubezni v drugi polovici 19. stoletja najbolj aktivna med vsemi cerkvenimi ustanovami na socialnem

in zdravstvenem področju in je s svojimi ustanovami odgovarjala na stiske tedanjega časa. Ko je bilo leta 1904 pod vodstvom sestre Leopoldine Hoppe zgrajeno že omenjeno novo poslopje za potrebe sester, ki ga je poimenovala Marijin dom, je s tem, ne da bi slutila, postavila temelj njihove prihodnje samostojne Jugoslovanske province (1919).

24. avgusta 1913 je sestra Hoppe praznovala svojo osemdesetletnico. Katoliški dnevnik *Slovenec* je objavil naslednji članek: »Predstojnica usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega sestra Leopoldina Hoppe je obhajala danes svojo osemdesetletnico. To redko slavje se je danes v Deželni bolnici praznovalo v najožjem krogu. Slavljenka je kljub visoki starosti popolnoma zdrava in zaradi svoje duševne bistrosti še vedno sposobna voditi veliki aparat tega humanitarnega zavoda. Zaradi mirnega načina svojega ravnanja je priljubljena pri redovnicah, spoštuje jo pa tudi vsakdo, ki ima priložnost za osebni stik z njo. Ob petdesetletnici redovnega delovanja je bila odlikovana z zlatim zaslužnim križcem. – Slavju redovnice, ki zaradi svoje gospodarske sposobnosti, prijaznosti in energije povsod vzbuja občudovanje, se pridružuje cela Ljubljana in dežela, naj jo Bog ohrani še dolga leta tako zdravo in krepko.«

Sestre Leopoldine Hoppe ni odlikovala samo nadarjenost pri pridobivanju sredstev za gradnjo številnih dobrodelnih ustanov, temveč predvsem socialna sočutnost in dobrota do pomoči potrebnih, npr. revnim dijakinjam in dijakom je pomagala pri njihovem izobraževanju, zelo zavzeto skrbela za bolne in bolehne sestre in druge bolnike. Ob hudih zimah je revnejšim skupnostim priskočila na pomoč s kurjavo. S plemenitostjo in odločnostjo je pomagala vsakomur. Umrla je 16. januarja 1918 v Ljubljani, kjer je tudi pokopana.

Dejan Vončina

VIRI

Pacek, K. (2019). *Pot ljubezni skozi čas: Zgodovina Slovenske province hčera krščanske ljubezni – usmiljenk 1919–2019*. Celjska Mohorjeva družba.

Sestra Leopoldina Hoppe: Življenjepis (nekoliko popravljena izd.). (2016). Provincialno predstojništvo hčera krščanske ljubezni. (Izvirnik izšel 1918)

Zupanič Slavec, Z., & Radšel Medvešček, A. (2017). Sestra Leopoldina Hoppe (1868–1918) – 50 let predstojnica usmiljenk v ljubljanski bolnišnici. *ISIS: Glasilo Zdravniške zbornice Slovenije*, (7), 64–68.

Adelma von Vay

roj. grofica Wurmbrand - Stuppach
(1840–1925)

**Velika humanitarka, zdravilka,
jasnovidka, spiritistka, svetovljanka,
(medialna) pisateljica iz Konjic**

Grof Ernst von Wurmbrand - Stuppach (1804–1846) in njegova žena Rosa Teleki de Szék (1818–1890) sta 21. oktobra 1840 v Tarnopolu v Galiciji, takratnem Avstrijskem cesarstvu, povila deklico Adelheid (Adelma), ki se je rodila kot peti od sedmih otrok. O Adelminih otroških letih največ izvemo iz njenega dnevnika *Tagebuch eines kleinen Mädchens*, ki ga je začela pisati kot desetletna deklica in ga nato izdala v knjižni izdaji leta 1883. Zgodnje otroštvo je deklica Adelma preživela v dvorcu na družinskem posestvu v mestu Schwarzau na Spodnjem Avstrijskem, ki je bil prvotno cesarski lovski dvorec, nato pa je bil podarjen plemiški družini Wurmbrand. Adelma je v svojih dnevnikih (*Aus meinem Leben*, 1900) zapisala, da nobenega kraja ni nikoli bolj ljubila kot domačije Schwarzau. Dvorec je zasnoval znani avstrijski arhitekt Johann Bernhard Fischer von Erlach. Adelma se je že kot deklica zagledala v barona Ödöna (10. 5. 1832–1. 3. 1921) in o njem v svojih dnevnikih med drugim zapisala: »Leta 1848 sem Ödönu obljubila, da se bom z njim poročila, ko odrastem. Čez dvanajst let se je to res zgodilo. Temu se reče, držati besedo.« Romantična ljubezen na prvi pogled se je okronala s poroko, saj sta se dvajsetletna Adelma in osemindvajsetletni baron Ödön leta 1860 v protestantski cerkvi v Golssnu res poročila ter ostala v idilični zakonski zvezi, dokler ju ni ločila smrt. Idiličnost njune zakonske zveze marsikomu narekuje vprašanje, zakaj nista imela potomcev. Adelma je nekega novoletnega dne v zvezi s tem zapisala:

»Če pa je Bog tako določil, se je treba s tem sprijazniti. V tolažbo mi je lahko le, da mi noben otrok ne more umreti. Zato pa nama je dal Bog blagoslov moje medialne nadarjenosti. Ravno zato, ker z možem nimava otrok, moram paziti, kakšen sad lahko dam od sebe, ki bo ostal. Napraviti moram čim več dobrega, tolažiti nesrečne in pomagati, kjerkoli je mogoče.« Ödön je Adelmo oboževal in jo podpiral pri njenem delu medialnega pisanja, spiritizma in humanitarnega udejstvovanja. Ona pa je ljubega moža z vsem spoštovanjem omenjala v svojih knjižnih delih in posvetilih v knjigah: Ödöna imenuje za svojega »dualnega duha« (Dualgeist): »Ödön je tako zelo moj drugi Jaz, da sem sama brez njega samo nepopolna polovica.«

Po do sedaj znanih podatkih je Adelma von Vay avtorica številnih člankov in več kot dvajsetih knjižnih del v domači Avstro-Ogrski in tujini – večina je bila »bestsellerjev« že v času njenega življenja. Njeno najbolj znano delo, s katerim je zaslovela, je *Duh, sila, snov* (1870), ki naj bi ga napisala v medialnem stanju. Medialno pisanje je popolnoma mehansko pisanje. Adelma je v svojem dnevniku zapisala, da je ob pisanju dela *Duh, sila, snov* njena roka kar sama drsela s svinčnikom po papirju. Mož je sedel ob njej, ji šilil svinčnike in ji podlagal nove liste papirja. Nastajali so trikotni liki, seštevki, računi, ne da bi pri tem sploh lahko razmišljala. Že v času njenega življenja je bilo to delo izdano v nemškem, madžarskem in angleškem jeziku. Njena dela so večinoma vezana na spiritizem, ki temelji na vzpostavljanju stika z duhovi, od katerih medij dobiva sporočila. Adelma je kot medij ta sporočila »predajala« ljudem preko knjižnih del.

Baron Ödön Vay de Vaja je bil madžarskega rodu, sicer pa višji konjeniški oficir. Po poroki sta Adelma in Ödön sedem let živela v bližini mesta Tiszalök na Ogrskem, na družinskem posestvu Vay de Vaja v Golopu; nato pa sta kupila dvorec Prevrat (Preurath) v takratnih Konjicah (nem. Gonobitz), ga nadzidala ter se tja tudi preselila. Konjičani ta dvorec (po baronu Vay de Vaji) že od nekdaj imenujejo Baronvaj.

Baronica Adelma je v Konjicah živela in delovala med letoma 1867 in 1925, kjer je z možem na dvorcu Baronvaj preživljala mile in toplejše mesece, zimske pa v njuni počitniški vili Adelma na Malem Lošinju. Zakonca Vay sta si v takratnih Konjicah hitro pridobila družbeni ugled predvsem zaradi sodelovanja v Odboru podružnice Rdečega križa v Konjicah. Odbor se je v devetdesetih letih 19. stoletja odločil zgraditi bolnišnico na Prevratu, ki je nosila ime

Christiane Lazarett. Domačini bolnišnico poznajo po imenu Bolnica Rdečega križa. Obsegala je dve stavbi – v večji (še danes ohranjeni) so bili interni in kirurški oddelek ter kapela, v manjši (ki je stala za njo) pa infekcijski oddelek, kuhinja in bivališče usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega, ki so stregle bolnikom in jih negovale. Za zdravniško oskrbo so skrbeli takratni konjiški zdravniki. Baron Ödön in njegova žena Adelma sta leta 1908 ob bolnišnici Christiane Lazarett na svoje stroške zgradila še dodatno stavbo, imenovano »karantena«, za bolnike, ki so zboleli za nalezljivimi boleznimi. Med prvo svetovno vojno je posledično naraslo število pacientov, zato sta Adelma in Ödön kot dobrotnika in donatorja pomagala pri odprtju še ene bolnišnice v Konjicah: Lazarett št. 2. Ta bolnišnica se je nahajala pri starem delu današnje Osnovne šole Pod goro v Slovenskih Konjicah. Večkrat sta darovala tudi za revne otroke; še posebej pa ob božiču. Adelma je bila humanitarka v pravem pomenu besede, nesebično je nudila pomoč ubogim. Znana je bila po tem, da za pomoč soljudem ni zaračunavala, ne glede na sloj, nikoli ni zahtevala plačila. Uporabljala je različne metode naravnega in energetskega (magnetnega) zdravljenja ter homeopatije. Bila je poosebitev dobronamerne in skromne prijaznosti; medij, prežet s poštenostjo in dobroto, zato ji je uspelo »pridobiti« dobre in čiste vplive – svojo moč je uporabljala za zdravljenje bolnih in tolažbo trpečih. Po zapisih spiritističnih časopisov in revij ter korespondentov iz nemško govorečih dežel, Združenega kraljestva in ZDA je bila Adelma skromna, prav nič vzvišena. Omenjeni zapisi pričajo, da so jo mnogi občudovali in cenili; sama pa je zapisala, da je bilo tudi precej takih, ki so jo sovražili in bili do nje nestrpni, jo smešili zaradi njenega zdravljenja. To je ni ustavilo, saj je bila prepričana o svojem poslanstvu.

»Lepota Adelmine duše se je odražala tudi v njeni zunanjosti,« je zapisala mlada Angležinja Caroline Corner, ki je leta 1881 sprejela povabilo zakoncev Vay in poletje preživela na njunem domu v Konjicah; obiskali so tudi druge kraje v tedanji habsburški monarhiji. Obisk je opisala v knjižici *My visit to Styria*. Adelma se je zaradi številnih zdravilskih uspehov in ugleda, ki ga je bila zaradi svojega humanitarnega dela ter knjižnih del deležna širom sveta, zapisala v zgodovino naravnega zdravilstva, homeopatije in energetskega zdravljenja. V drugi polovici 19. stoletja je navezala stike z duhovnikom in zdravilcem Jurijem Humarjem (1819–1890), »čudodelnikom s Primskovega«, ki ji je svetoval pri metodah energetskega zdravljenja. Na daljavo je zdravila tako, da je svojim pacientom pošiljala magnetizirano vato in jim dajala piti magnetizirano vodo. V zahvalo za zdravljenje ji je neki major avstro-ogrske

vojske posvetil kratko pesem: *Moj zdravnik v ženski podobi.* K Adelmini svetovni prepoznavnosti je pripomoglo tudi pisanje ustanoviteljice teozofskega gibanja Helene Petrovne Blavatsky (1831–1891), ki je v svoji knjigi *Razkrita Izida* o Adelmi zapisala, da svojo medialno moč uporablja za zdravljenje bolnih in tolažbo trpečih. Adelma je bila tudi občudovalka in ljubiteljica narave. Na svojih dolgih sprehodih je občudovala naravo; ljudje so jo srčno pozdravljali, Adelma pa se je z vsakim prijazno pogovorila. V Konjice se je konec osemdesetih let 19. stoletja priselila tudi Adelmina sestrična Franziska Sermage s svojo hčerko Alexandro, ki sta kupili dvorec Dobje (Dobiahof) na Dobravi pri Konjicah. Franziska in Adelma sta izhajali iz rodu Wurmbrand - Stuppach, obe sta bili rojeni grofici Wurmbrand - Stuppach. Ustni viri pričajo, da naj bi tudi grofica Alexandra Sermage z zdravilstvom pomagala predvsem kmečkemu prebivalstvu. Med okoliškim prebivalstvom je znano, da naj bi zdravila predvsem živali. Podobno kot Adelma se je ukvarjala s pisanjem (ne z medialnim). Njeni rokopisi se nahajajo v Zgodovinskem arhivu v Celju.

Po smrti Ödöna, ki je umrl 1. marca 1921 na Malem Lošinju in je tam tudi pokopan, je Adelma živela na dvorcu Baronvaj v Konjicah še štiri leta. V spiritističnih časopisih in revijah lahko zasledimo tudi zapise o Adelminih »jasnovidnih sposobnostih«. Tako naj bi pred smrtjo napovedala tudi svojo usodo. Čeprav Adelma ni bila resno bolna, je zaprosila za nasvet hišnega zdravnika. Malo pred smrtjo je bolehala za lažjo obliko bronhitisa. Na predvečer smrti sta se z zdravnikom poslovila in zdravnik je dejal, da bo naslednji dan prišel ob pol deseti uri, čeprav ni bil posebej zaskrbljen za njeno zdravje. Adelma naj bi mu takrat odgovorila: »Vem, da bom nenadoma umrla zaradi srčnega infarkta. Ne hodite ob pol deseti uri, ker takrat ne bom več dosegljiva.« Naslednje jutro je prišel zdravnik ob 9. uri in se prepričal, da ni razloga za skrb. Ko je hišna pomočnica nekaj minut pred pol deseto stopila v sobo, je Adelma dejala: »Kmalu bom vstala, prinesi mi najprej moj čaj.« Ko je strežnica čez tri ali štiri minute prinesla zajtrk – ura je bila točno pol desetih – baronica Adelma von Vay ni bila več živa. V zvezi s pokopom baronice Adelme von Vay so se stvari zapletle, ker kot protestantka po takratnih predpisih ni mogla biti pokopana znotraj krščanskega dela pokopališča. Toda v Konjicah zunaj obzidja ni bilo pokopališča. Zaplet je premišljeno rešil takratni konjiški nadžupnik Franc Hrastelj. Določil je, da bo baronica Adelma von Vay v spremstvu evangeličanskega pastorja lahko pokopana na blagoslovljenem delu pokopališča, vendar le na mestu, kjer se stikata južni in vzhodni del pokopališkega obzidja. Tako v kotu obzidja nad cerkvijo sv. Ane v Konjicah še danes leži majhen, skromen

grob z belo marmorno ploščo, ki priča, da tam počiva baronica Adelma Vay de Vaja, rojena grofica Wurmbrand - Stuppach.

Med okoliškim prebivalstvom je v sociološkem smislu šlo za pravo ljudsko religioznost v njeno moč, saj so ljudje verjeli, da ima Adelma nadnaravno moč, ki pomaga ljudem ozdraveti. Adelmo so mnogi enačili s svojo vero, njen grob pa mnogi še danes obiskujejo v upanju na njeno zdravilno moč.

Aleksandra Boldin

VIRI

Corner, C. (2009). *My visit to Styria (1882)*. Kessinger Publishing.

Ustni viri: Jože Baraga (roj. 1938); Jožica Pem (1932–2024); Vladimir Mlakar (roj. 1933, po pripovedi njegove mame Rozalije Skrbinšek, por. Mlakar, roj. 1904). [osebna komunikacija].

Vay, A. (2010). *Tagebuch eines kleinen Mädchens*. Ed. Geheimes Wissen.

Vay-Wurmbrand, A. (1900). *Aus meinem Leben I–II: Ein Spiegelbild meines Lebens, meines Thun's und Lassen's, Erinnerungen, Mediumistisches, Humoristisches etc. in 365 Tagen*. Verlag der Hofbuchhandlung von Karl Siegismund.

Zgodovinski dokumenti Konjice: Zemljiška knjiga Konjice 2 (81–150), vknjiženo 4. 2. 1867, arhiv Okrajnega sodišča Slovenske Konjice; Mrtvaška knjiga Konjice, 1925, str. 258, Arhiv Občine Slovenske Konjice.

Josipina Šumi
(1841–1917)

Uspešna podjetnica s sladkarijami, ki je ušla nesrečnemu zakonu

Josipina Šumi (roj. Avbelj) je bila ena maloštevilnih podjetnic v Ljubljani, ki so uspešno vodile lastno obrt. S pridnostjo in podjetnostjo je kljubovala življenjskim okoliščinam, ki ji niso bile naklonjene.

Rodila se je 23. februarja 1841 na Golčaju nad Blagovico. Njena mati je bila Johana Avbelj, hči obubožanega plemiča, ki se je poročila na kmetijo Josipininega očeta, ki je ob kmetovanju opravljal tudi službo mežnarja. Odraščajočo hčerko so starši poslali v Ljubljano k teti Jožefi, soprogi lastnika gostilne Figovec, tam naj bi se naučila kuhati. Gospodinjsko znanje ji je omogočilo, da je kot kuharica služila tudi na graščini Galletovih v Bistri pri Vrhniki. Toda Josipina si je želela izkusiti tudi službe v bolj oddaljenih krajih, zato je odšla v Budimpešto, po družinskem izročilu za varuško otrok. Tam naj bi jo v svoji slaščičarni zaposlil Ljubljančan Franc Šumi, ki je Josipinino družino poznal preko svojih zgodovinskih raziskovanj, ki jih je v Josipininem rojstnem kraju opravljal okrog leta 1872. Franc Šumi namreč ni bil zgolj slaščičarski obrtnik, ampak tudi amaterski zgodovinar. Družina je imela glede ženina nekaj pomislekov, toda s poroko se je mudilo, saj je bila Josipina noseča.

Josipina in Franc Šumi sta se poročila leta 1875, ona je bila tedaj stara 34 let, on 26. Naslednje leto sta se zakonca Šumi z otrokoma preselila nazaj v Ljubljano in tam nadaljevala s slaščičarsko obrtjo, v zakonu pa so se začele kazati razpoke. Franc je pravzaprav raje pisal zgodovinske knjige kot delal v slaščičarni. Njegova strast do zgodovine je povzročila, da je začel zanemarjati delo v podjetju, kjer je morala vedno bolj aktivno vlogo igrati soproga. Šumija je gnala želja, da bi izsledke svojih zgodovinskih študij tudi objavil, za kar pa je v glavnem moral kriti stroške sam. Tako je ves dobiček podjetja šel za plačilo izida njegovih spisov. Prišlo je tako daleč, da je pobral ves razpoložljivi denar in izginil.

Josipina Šumi je njegovo »zgodovinarsko« strast tolerirala, toda zasvojenosti z raziskovanjem se je pridružila še »dodatna norost«. Josipina je dobrih pet let po poroki presenečeno ugotovila, da ima Franc razmerje z domačo služkinjo. Vpričo žene se je tako spustil v več zaporednih razmerij z mladimi dekleti, ki so služila pri hiši. Šel je tako daleč, da se ni več oziral niti na moralna načela meščanske Ljubljane in se je s svojimi izbrankami javno kazal po mestu. Franc je kasneje to ravnanje opisal kot »ljubezensko norost«, od katere je bil odvisen in si ni mogel pomagati. Josipina je postala tudi žrtev nasilja v družini, saj je soprog od nje pričakoval odobravanje in celo podporo njegovim zunajzakonskim ljubezenskim razmerjem. Tudi prepričevanje Šumijevih bratov ni pomagalo, da bi se življenjske razmere doma uredile, in naposled je Franc zahteval, naj gre Josipina od doma.

Josipina je zato z obema hčerkama zapustila moža, dobila je skromno odpravnino ter zahtevala ločitev. Ločitev sicer v avstro-ogrski monarhiji ni omogočala sklenitve nove zakonske zveze, sta pa partnerja lahko ločeno živela »od mize in postelje«. Dobrih deset let po sklenitvi zakonske zveze je tako nastopil njen konec, Josipina pa je v istem letu 1885 poskrbela še za pridobitev obrtnega dovoljenja za slaščičarsko obrt, saj je razpolagala z bogatimi izkušnjami in slaščičarskim znanjem.

Franc je kmalu po Josipininem odhodu ugotovil, da mu je v podjetju zmanjkala glavna pomoč, saj je dejansko podjetje vodila Josipina, sam pa je hodil le po denar v blagajno. Tako se je že kmalu nato premislil o ločitvi in si je želel sprave z bivšo soprogo. Toda Josipina po letih trpljenja v zakonu s Francem ni več želela na led, zato je s pomočjo njegovega brata odkupila celotno podjetje in postala edina lastnica. Bivša zakonca sta nato še enkrat poskušala zaživeti skupaj, vendar se je tudi ta poskus klavrno končal. Duševno stanje Franca Šumija je postajalo vedno slabše, dokler ni bil hospitaliziran v bolnici za duševno bolne v Gradcu. Razlog za njegovo hospitalizacijo je bil incident, ko je v Josipinini prodajalni slaščic leta 1890 s pištolo streljal na Dragotina Hribarja. Do resnih poškodb sicer ni prišlo, bila pa je to dovolj nevarna grožnja javnemu redu in miru, da so Šumija poslali v bolnico v Gradec. Ironija usode je nato poskrbela, da je prav Dragotin Hribar postal njegov pravni varuh. Iz bolnice je sicer pobegnil tako, da je podkupljivemu bolniškemu strežniku obljubil denar, nato pa od Josipine zahteval, da pomočniku pri begu izplača denar. V nadaljevanju njegovega življenja se je nato njegova zasvojenost s pisanjem in izdajo zgodovinskih spisov in ljubimkanjem umaknila verski in duhovni predanosti. Franc naj bi se namreč seznanil s teozofijo,

filozofsko-religioznim sistemom, ki je temeljil na novi duhovnosti, ta pa se je v njegovih interpretacijah precej povezala tudi s katoliško religijo. Postal je izjemno pobožen in je veliko pisal o božjih čudežih. Josipina je bila prisiljena Franca zalagati z rednimi mesečnimi denarnimi zneski, saj ji je ta nenehno grozil in jo izsiljeval, po Evropi pa puščal sled svojih dolgov. Nakazan denar je bil tako namenjen tudi temu, da Franc ostane izven Ljubljane, ta pa ga je porabil predvsem za izdajanje svojih spisov, tudi v lastnem, v nemščini pisanem verskem časopisu. Umrl je leta 1915, ko naj bi storil samomor.

Josipina Šumi je v nadaljnjih letih lepo razvijala svojo dejavnost, kupila si je lastno hišo na Gradišču 9, današnji Slovenski cesti. Njena prodajalna je od leta 1885 imela prostore v stari Koslerjevi palači, leta 1890 pa je prodajalno preselila na Kongresni trg ter od tam na Gradišče. Njena obrt se je leta 1905 spremenila v Tovarno kandidov in slaščičarskih izdelkov, iz nje je nastala prava blagovna znamka Šumi. Stavba Šumi je sicer svojo ikonično podobo dobila šele po prvi svetovni vojni in Josipinini smrti, ko je družina dokupila dodatno stavbo. Toda s prenovo je začela že ona, ko je prenovila trgovski lokal v pritličju, na dvorišču hiše pa postavila še novo poslopje.

V njeni tovarni so izdelovali bombone, čokolade, bombonjere, slaščice, marmelade, kandirano sadje, kompote, kakav v prahu, malinovec, sladkorne figure, velikonočna jajčka, gumi bombone, rože za okras tort in okraske za božična drevesca, leta 1880 pa tudi sladkorne kroglice, ki so jih homeopati kupovali za svoja zdravila. Leta 1893 je Josipina za svoje delo v Pragi na mednarodni razstavi prejela zlato medaljo. Tovarna, ki jo je vodila podjetnica, je bila najstarejša tovarna sladkarij na območju nekdanje Jugoslavije, prva v širšem evropskem prostoru pa je začela s prodajo gumi bombonov in tako prehitela medvedke iz Hariba. Nič čudnega torej, da je bila trgovina za otroke prava vaba za oči. Nekdanja obiskovalka se je tako spominjala: »Bomboni, ledene svečke, copatki, lestvice, medaljončki vseh vrst in oblik. O, sladkost … Rada sem spremljala očka v delavnico te trgovine, kjer nama je postregla gospa Šulcev, poslovodkinja. Na rokah je imela čudovite prstane. Še sedaj jo imam pred seboj, kako z veliko prizadevnostjo polaga v škatlo vse te sladke dobrote. Natehtala nam je bombonov vseh vrst. Doma smo jih zavili najprej v bel narezljan papir, nato pa še v pisan staniol, največkrat pa v srebrnega, ker je bil mamici tako všeč.«

V trgovini sta Josipini pomagali obe hčerki, Evgenija in Emilja. Emilja je imela zaradi nesreče v otroštvu trajno poškodbo in je težko hodila. Toda vse to je ni oviralo pri pomoči materi, svoj prosti čas pa je namenjala tudi

dobrodelnosti. Starejša Evgenija se je kmalu poročila. Tako se je Josipina nekaj let po poroki hčere ukvarjala tudi z vprašanjem, ali bi podjetje oziroma del podjetja prodala zaradi preobilice dela. Do prodaje nato ni prišlo, saj se je po srečnem naključju med mladimi močmi v podjetju pojavila Antonija Šulc, ki je bila poročena z delovodjem tovarne. Antonija je postala poslovodkinja podjetja, njen mož Rudolf pa je ostal delovodja, čeprav sta lastnici prigovarjala, da jima podjetje proda. Oba sta podjetje več ali manj samostojno vodila vse do svoje upokojitve. Postala sta tudi pridružena člana rodbine Šumi – Hribar. Tako se spominjajo otroci, da so njo klicali »Tani«, njega »Uti« in nista nikoli manjkala pri nedeljskih družinskih izletih niti za mizo ob velikih praznikih. Še po upokojitvi je Tani prihajala v svojo pisarno. Pri vodenju podjetja pa sta ji pomagala še starejša hči Evgenija in zet Dragotin Hribar.

Pred prvo svetovno vojno je podjetje zelo dobro uspevalo, Josipina pa je uživala tudi v vlogi babice. Uspešno podjetje ji je prineslo varnost in denar, kar je pomenilo, da si je lahko privoščila nekoliko več. V njenem primeru so bila to potovanja, na katera je odhajala s svojo hčerko Emiljo. Uspešnost je sicer včasih morala pokazati tudi z ustreznim življenjskim stilom, v dobi meščanstva je bila to kočija, ki ji je morala biti vedno na voljo. Hkrati pa so iste konje seveda uporabili tudi za razvažanje blaga po Ljubljani. Josipina Šumi je s svojimi donacijami podpirala Slovence v mestu Ljubljana, saj jo srečamo med podporniki Društva sv. Cirila in Metoda, samo sebe pa je imela za »narodnega obrtnika«.

Josipina Šumi je umrla v času prve svetovne vojne, staro 77 let jo je doma, na hodniku, zadela kap. Njeno življenjsko vodilo, »da ne bo brez dela«, se je uresničilo, saj je tudi umrla ob delu. Njena dediščina je živela dalje, vodenje podjetja sta nadaljevala njena hči Evgenija in zet Dragotin Hribar. Tovarna je leta 1920 dobila novo ime – Tovarna kandidov in slaščičarskih izdelkov, prodaja likerjev in žganih pijač v steklenicah, Josephine Schumi nasl. Dragotin in Evgenija Hribar. Leta 1939 naj bi tovarna proizvedla 364 ton izdelkov in imela 64 zaposlenih. Po vojni je bila tovarna nacionalizirana. Leta 1969 se je Tovarna bombonov, čokolade in keksov Šumi pridružila tovarni Žito. Proizvodnjo so s stare lokacije prenesli drugam. Toda proizvodnja bombonov Šumi je še danes živa v Krškem.

Irena Selišnik

VIRI

Hribar, A. (2008). *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. Celjska Mohorjeva založba.

Hribar, A. (2014). Golčajski mežnarji. V *Zbornik Občine Lukovica II* (str. 144–153). Viharnik.

Hribar, A. (b. d.). *Podjetnici Josipina Šumi (Schumi, 1841–1917) in Evgenija Hribar (1875–1936)* [zapis].

Izdajatelj novega lista »Slovenski dom«, g. Šumi. (1890, 25. junij). *Slovenec*, str. 5.